

למה צמנו? על משמעותו של הצום במקרא ד"ר אריאל סרי לוי

שיעור 1: אבל ותחנונים

שמואל ב יב, 15-19

וויילך נתן אל ביתו ויגף יהוה את הילד אשר ילדה אשת אוריה לְדָוִד ויאנש. ויבקש דָוִד את האלהים בעד הנער ויצם דָוִד צום וּבָא וּלְךָ וּשְׁכַב אַרְצָה. ויקמו זקני ביתו עליו להקימו מן הארץ ולא אבה ולא ברא אתם לחם. ויהי ביום השביעי וימת הילד ויראו עבדי דָוִד להגיד לו כי מת הילד כי אמרו הנה בהיות הילד חי דברנו אליו ולא שמע בקולנו ואיך נאמר אליו מת הילד ועשה רעה. וירא דָוִד כי עבדיו מתלחשים ויבן דָוִד כי מת הילד ויאמר דָוִד אל עבדיו המת הילד ויאמרו מת.

שמואל ב יב, 20-23

ויקם דָוִד מהארץ וירחץ ויסך ויחלף שמלתיו ויבא בית יהוה וישתחו ויבא אל ביתו וישאל וישימו לו לחם ויאכל. ויאמרו עבדיו אליו מה הדבר הזה אשר עשיתה בעבור הילד חי צמת ותבך וכאשר מת הילד קמת ותאכל לחם. ויאמר בעוד הילד חי צמתי ואבכה כי אמרתי מי יודע יחנני ויחנני יהוה וחי הילד. ועתה מת למה זה אני צם האוכל להשיבו עוד אני הלך אליו והוא לא ישוב אלי.

שמואל א לא, 8-13

ויהי ממחרת ויבאו פלשתים לפשט את החללים וימצאו את שאול ואת שלשת בניו נפלים בהר הגלבוע. ויכרתו את ראשו ויפשיטו את כליו וישלחו בארץ פלשתים סביב לבשר בית עזביהם ואת העם. וישמו את כליו בית עשתרות ואת גותו תקעו בחומת בית שן. וישמעו אליו ישבי ביש גלעד את אשר עשו

פְּלִשְׁתִּים לְשָׂאוֹל. וַיִּקְוּמוּ כָּל אִישׁ חֵיל וַיִּלְכוּ כָּל הַלַּיְלָה וַיִּקְחוּ אֶת גְּוִיַת שָׂאוֹל וְאֶת גְּוִיַת בְּנָיו מִחוּמַת בַּיִת שֶׁן וַיָּבֵאוּ יָבֵשָׁה וַיִּשְׂרְפוּ אֹתָם שָׁם. וַיִּקְחוּ אֶת עֲצַמֹתֵיהֶם וַיִּקְבְּרוּ תַּחַת הָאֶשֶׁל בְּיָבֵשָׁה וַיִּצְמּוּ שִׁבְעַת יָמִים.

מלכים א כא, 4-7

וַיָּבֹא אַחְזָב אֶל בֵּיתוֹ סָר וְזָעַף עַל הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵי נְבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי וַיֹּאמֶר לֹא אַתָּן לָךְ אֶת נַחֲלַת אֲבוֹתַי וַיִּשְׁכַּב עַל מִטָּתוֹ וַיִּסַּב אֶת פָּנָיו וְלֹא אָכַל לֶחֶם. וַתָּבֹא אֵלָיו אֵיזֶבֶל אִשְׁתּוֹ וַתִּדְבַּר אֵלָיו מַה זֶה רוּחְךָ סָרָה וְאֵינְךָ אֹכֵל לֶחֶם. וַיִּדְבַּר אֵלֶיהָ כִּי אֲדַבֵּר אֶל נְבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי וְאָמַר לוֹ תִּנֶּה לִּי אֶת כְּרָמְךָ בְּכֶסֶף אוֹ אִם חָפֵץ אַתָּה אַתָּנָה לָךְ כָּרֶם תַּחֲתָיו וַיֹּאמֶר לֹא אַתָּן לָךְ אֶת כְּרָמִי. וַתֹּאמֶר אֵלָיו אֵיזֶבֶל אִשְׁתּוֹ אַתָּה עֲתָה תַעֲשֶׂה מְלוּכָה עַל יִשְׂרָאֵל קוּם אֲכַל לֶחֶם וַיִּטֵּב לְבָבָהּ אֲנִי אַתָּן לָךְ אֶת כָּרֶם נְבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי.

מלכים א כא, 20-29

וַיֹּאמֶר אַחְזָב אֶל אֱלֹהֵי הַמְּצַאֲתַי אִיבִי וַיֹּאמֶר מְצַאֲתִי יַעַן הִתְמַכְרָךְ לַעֲשׂוֹת הִרַע בְּעֵינַי יְהוָה. הֲנִנִי מִבֵּיא אֵלֶיךָ רָעָה וּבַעֲרַתִּי אַחֲרֶיךָ וְהִכְרַתִּי לְאַחְזָב מִשְׁתֵּינן בְּקִיר וְעִצּוֹר וְעֹזוֹב בְּיִשְׂרָאֵל. וְנָתַתִּי אֶת בֵּיתְךָ כְּבֵית יָרְבֶּעַם בֶּן נְבַט וּכְבֵית בַּעֲשָׂא בֶן אַחֲזָה אֶל הַפַּעַס אֲשֶׁר הִכְעִסְתָּ וַתַּחֲטֹא אֶת יִשְׂרָאֵל... וַיְהִי כִשְׁמַע אַחְזָב אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּקְרַע בְּגָדָיו וַיִּשֶׂם שָׁק עַל בָּשָׂרוֹ וַיִּצְוֶם וַיִּשְׁכַּב בְּשָׁק וַיִּהְלֶךְ אֵט. וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֶל אֱלֹהֵי הַתְּשֻׁבִי לְאָמֹר. הֲרֵאִיתָ כִּי נִכְנַע אַחְזָב מִלְּפָנַי יַעַן כִּי נִכְנַע מִפָּנַי לֹא אָבִיא הִרַעָה בְּיָמָיו בְּיָמַי בְּנוֹ אָבִיא הִרַעָה עַל בֵּיתוֹ.

שופטים כ, 25-28

וַיֵּצֵא בְנֵימִן לְקִרְאָתָם מִן הַגְּבֻעָה בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וַיִּשְׁחִיתוּ בְּבָנֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד שְׁמֹנֶת עֶשֶׂר אֶלֶף אִישׁ אֶרְצָה כָּל אֶלֶה שְׁלֹפֵי חָרֵב. וַיַּעֲלוּ כָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכָל הָעָם וַיָּבֵאוּ בַיִת אֶל וַיִּכְּחוּ וַיִּשְׁבּוּ שָׁם לִפְנֵי יְהוָה וַיִּצְוּמוּ בַּיּוֹם הַהוּא עַד הָעֶרֶב וַיַּעֲלוּ עֲלוֹת וּשְׁלָמִים לִפְנֵי יְהוָה. וַיִּשְׁאַלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בִּיהוָה וַשֵּׁם אַרְוֹן בְּרִית הָאֱלֹהִים בְּיָמִים הָהֵם. וּפִינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן עָמַד לִפְנֵי בְּיָמִים הָהֵם לְאָמֹר הָאוֹסֵף עוֹד לְצִאֲתָה לְמִלְחָמָה עִם בְּנֵי בְנֵימִן אַחֲרֵי אִם אַחֲדָל וַיֹּאמֶר יְהוָה עֲלוּ כִּי מָחָר אַתְּנֶנּוּ בַיָּדָהּ.

שמואל א יד, 24-30

וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל נָגַשׁ בַּיּוֹם הַהוּא וַיֹּאֶל שָׂאוֹל אֶת הָעָם לְאָמֹר אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יֹאכֵל לֶחֶם עַד הָעֶרֶב וְנִקְמַתִּי מֵאִיבֵי וְלֹא טַעַם כָּל הָעָם לֶחֶם. וְכָל הָאָרֶץ בָּאוּ בַּיָּעַר וַיְהִי דָבַשׁ עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה. וַיָּבֹא הָעָם אֶל הַיָּעַר וְהִנֵּה הִלֵּךְ דָּבַשׁ וְאִין מִשִּׁיג יָדוֹ אֶל פִּיו כִּי יָרָא הָעָם אֶת הַשְּׂבָעָה. וַיּוֹנְתָן לֹא שָׁמַע בְּהַשְׁבִּיעַ אָבִיו אֶת הָעָם וַיִּשְׁלַח אֶת קִצֵּה הַמַּטֶּה אֲשֶׁר בְּיָדוֹ וַיִּטְבֵּל אוֹתָהּ בַּיָּעַר הַדָּבַשׁ וַיִּשָּׁב יָדוֹ אֶל פִּיו וַתֵּאָרְנָה עֵינָיו. וַיַּעַן אִישׁ מִהָעָם וַיֹּאמֶר הַשְּׂבָע הַשְּׂבִיעַ אָבִיךָ אֶת הָעָם לְאָמֹר אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יֹאכֵל לֶחֶם הַיּוֹם וַיַּעַף הָעָם. וַיֹּאמֶר יוֹנְתָן

עַכְרָא אֲבִי אֶת הָאָרֶץ רָאוּ נָא כִּי אָרוּ עֵינַי כִּי טַעַמְתִּי מַעֲט דְּבִשׁ הָזֶה. אַף כִּי לֹא אָכַל אָכַל הַיּוֹם הָעַם מִשְׁלָל אֵיבִיו אֲשֶׁר מֵצָא כִּי עָתָה לֹא רִבְתָּה מִכָּה בַּפְּלִשְׁתִּים.

שמואל א יד, 37-45

וַיִּשְׂאֵל שְׂאוּל בְּאֱלֹהִים הָאָרֶד אַחֲרַי פְּלִשְׁתִּים הֲתִתְנַם בְּיַד יִשְׂרָאֵל וְלֹא עָנָהוּ בַיּוֹם הַהוּא. וַיֹּאמֶר שְׂאוּל גִּשּׁוּ הֶלֶם כָּל פְּנוֹת הָעָם וּדְעוּ וּרְאוּ בְּמָה הִיתָה הַחֲטָאת הַזֹּאת הַיּוֹם. כִּי חַי יְהוָה הַמּוֹשִׁיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל כִּי אִם יִשְׁנֹו בַּיּוֹנָתָן בְּנֵי כִּי מוֹת יָמוּת וְאִין עָנָהוּ מִכָּל הָעָם. וַיֹּאמֶר אֵל כָּל יִשְׂרָאֵל אַתֶּם תִּהְיוּ לְעֵבֶר אֶחָד וְאֲנִי וַיּוֹנָתָן בְּנֵי נְהִיָּה לְעֵבֶר אֶחָד וַיֹּאמְרוּ הָעָם אֵל שְׂאוּל הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עֲשֵׂה. וַיֹּאמֶר שְׂאוּל אֵל יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הֲבָה תָמִים וַיִּלְכַּד יוֹנָתָן וְשְׂאוּל וְהָעָם יֵצְאוּ. וַיֹּאמֶר שְׂאוּל הַפִּילֹו בֵּינִי וּבֵין יוֹנָתָן בְּנֵי וַיִּלְכַּד יוֹנָתָן. וַיֹּאמֶר שְׂאוּל אֵל יוֹנָתָן הַגִּידָה לִּי מָה עָשִׂיתָה וַיִּגַּד לוֹ יוֹנָתָן וַיֹּאמֶר טַעַם טַעַמְתִּי בְּקִצָּה הַמָּטָה אֲשֶׁר בְּיַדִּי מַעֲט דְּבִשׁ הַנְּנִי אֲמוֹת. וַיֹּאמֶר שְׂאוּל כֹּה יַעֲשֶׂה אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסֵף כִּי מוֹת תָּמוּת יוֹנָתָן. וַיֹּאמֶר הָעָם אֵל שְׂאוּל הַיּוֹנָתָן יָמוּת אֲשֶׁר עָשָׂה הַיְשׁוּעָה הַגְּדוּלָּה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל חָלִילָה חַי יְהוָה אִם יִפֹּל מִשְׁעֶרֶת רֹאשׁוֹ אֲרֻצָּה כִּי עַם אֱלֹהִים עָשָׂה הַיּוֹם הַזֶּה וַיִּפְדּוּ הָעָם אֶת יוֹנָתָן וְלֹא מָת.

אסתר ד, 1-3

וּמְרַדְּכֵי יָדַע אֶת כָּל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה וַיִּקְרַע מְרַדְּכֵי אֶת בְּגָדָיו וַיִּלְבַּשׁ שָׁק וְאָפֶר וַיֵּצֵא בְּתוֹךְ הָעִיר וַיִּזְעַק וְזָעַק גְּדֻלָּה וּמְרָה. וַיָּבֹאוּ עַד לְפָנֵי שַׁעַר הַמֶּלֶךְ כִּי אֵין לְבֹא אֵל שַׁעַר הַמֶּלֶךְ בְּלְבוּשׁ שָׁק. וּבְכָל מְדִינָה וּמְדִינָה מְקוֹם אֲשֶׁר דָּבַר הַמֶּלֶךְ וּדְתוֹ מִגִּיעַ אֲבָל גְּדוֹל לַיהוּדִים וְצוּם וּבְכִי וּמִסְפַּד שָׁק וְאָפֶר יֵצַע לְרַבִּים.

אסתר ד, 15-16

וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לְהִשָּׁיב אֵל מְרַדְּכֵי. לֶךְ כְּנוֹס אֶת כָּל הַיְהוּדִים הַנִּמְצָאִים בְּשׁוֹשָׁן וְצוּמוּ עִלַי וְאֵל תִּנְאֲכְלוּ וְאֵל תִּשְׁתּוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לִילָה וַיּוֹם גַּם אֲנִי וְנַעֲרֹתַי אֲצוּם כֵּן וּבְכֵן אָבֹא אֵל הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר לֹא כְדַת וְכֹאֲשֶׁר אֲבָדְתִי אֲבָדְתִי.

יונה ג, 4-10

וַיַּחַל יוֹנָה לְבֹא בְּעִיר מַהֲלַךְ יוֹם אֶחָד וַיִּקְרָא וַיֹּאמֶר עוֹד אַרְבָּעִים יוֹם וְנִינּוּה נִהְפָּכֶת. וַיֹּאמְרוּ אֲנִשֵּׁי נִינּוּה בְּאֱלֹהִים וַיִּקְרָאוּ צוּם וַיִּלְבְּשׁוּ שָׁקִים מְגֻדֹלָם וְעַד קִטְנָם. וַיִּגַע הַדְּבָר אֵל מֶלֶךְ נִינּוּה וַיִּקָּם מִכִּסְאוֹ וַיַּעֲבֵר אֲדָרְתוֹ מֵעֵלְיוֹ וַיִּכַּס שָׁק וַיֵּשֶׁב עַל הָאָפֶר. וַיִּזְעַק וַיֹּאמֶר בְּנִינּוּה מִטַּעַם הַמֶּלֶךְ וַגְּדִלְיוֹ לֹאמַר הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה הַבָּקָר וְהַצֹּאֵן אֵל יִטַּעְמוּ מֵאוֹמָה אֵל יִרְעוּ וּמִיִּם אֵל יִשְׁתּוּ. וַיִּתְכַּסּוּ שָׁקִים הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה וַיִּקְרָאוּ אֵל אֱלֹהִים בְּחֻזָּקָה וַיִּשְׁבּוּ אִישׁ מִדְּרָכּוֹ הָרָעָה וּמִן הַחֲמָס אֲשֶׁר בְּכַפֵּיהֶם. מִי יוֹדַע יִשׁוּב וְנַחַם הָאֱלֹהִים וְשָׁב מַחֲרוֹן אָפוֹ וְלֹא נֹאכַד. וַיִּרְא הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשֵׂיהֶם כִּי שָׁבוּ מִדְּרָכָם הָרָעָה וַיִּנַּחֵם הָאֱלֹהִים עַל הָרָעָה אֲשֶׁר דָּבַר לַעֲשׂוֹת לָהֶם וְלֹא עָשָׂה.

שיעור 2: צום ותיקון

יונה ג, 4-10

ויחל יונה לבוא בעיר מהלך יום אחד ויקרא ויאמר עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת. ויאמינו אנשי ניוה באלהים ויקראו צום וילבשו שקים מגדולם ועד קטנם. ויגע הדבר אל מלך ניוה ויקם מכסאו ויעבר אדרתו מעליו וכס שק וישב על האפר. ויזעק ויאמר בנינוה מטעם המלך וגדליו לאמר האדם והבהמה הבקר והצאן אל יטעמו מאומה אל ירעו ומים אל ישתו. ויתכסו שקים האדם והבהמה ויקראו אל אלהים בחזקה וישבו איש מדרכו הרעה ומן החמס אשר בכפיהם. מי יודע ישוב ונחם האלהים ושב מחרון אפו ולא נאבד. וירא האלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה וינחם האלהים על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה.

ויקרא טז, 3-16

בזאת יבא אהרן אל הקדש בפר בן בקר לחטאת ואיל לעלה. כתנת בד קדש ילבש ומכנסי בד יהיו על בשרו ובאבנט בד יחגר ובמצנפת בד יצנף בגדי קדש הם ורחץ במים את בשרו וילבשם... ולקח מדם הפר והזה באצבעו על פני הכפרת קדמה ולפני הכפרת יזה שבע פעמים מן הדם באצבעו. ושחט את שעיר החטאת אשר לעם והביא את דמו אל מבית לפרכת ועשה את דמו כאשר עשה לדם הפר והזה אתו על הכפרת ולפני הכפרת. וכפר על הקדש מטמאת בני ישראל ומפשעיהם לכל חטאתם וכן יעשה לאהל מועד השכן אתם בתוך טמאתם.

ויקרא טז, 29-31

והיתה לכם לחקת עולם בחדש השביעי בעשור לחדש תענו את נפשתיכם וכל מלאכה לא תעשו האזרח והגר הגר בתוככם. כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני יהוה תטהרו. שבת שבתון היא לכם וענייתם את נפשתיכם חקת עולם.

ישעיהו נח, 1-5

קרא בגרון אל תחשך כשופר הרם קולך והגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם. ואותי יום יום ידרשון ודעת דרכי יחפצון כגוי אשר צדקה עשה ומשפט אלהיו לא עזב ישאלוני משפטי צדק קרבת אלהים יחפצון. למה צמנו ולא ראית ענינו נפשנו ולא תדע הן ביום צמכם תמצאו חפץ וכל עצביכם תנגשו. הן לריב ומצה תצומו ולהכות באגרף רשע לא תצומו כיום להשמיע במרום קולכם. הכזה יהיה צום אבחרהו יום ענות אדם נפשו הלכף כאגמן ראשו ושק ואפר יציע הלזה תקרא צום ויום רצון ליהוה.

ישעיהו נח, 6-12

הלוא זה צום אבחרהו פתח חרצבות רשע התר אגדות מוטה ושלח רצוצים חפשים וכל מוטה תנתקו. הלוא פרס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית כי תראה ערם וכסיתו ומבשרך לא תתעלם. אז יבקע כשחר אורך וארכתך מהרה תצמח והלך לפניך צדקה כבוד יהוה יאספה. אז תקרא ויהוה יענה תשוע ויאמר הנני אם תסיר מתוכך מוטה שלח אצבע ודבר און. ותפק לרעב נפשך ונפש נענה תשביע וזרח בחשך אורך ואפלתך כצהרים. ונחה יהוה תמיד והשביע בצחצחות נפשך ועצמותיך יחליץ והיית כגן רוה וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו. ובנו ממה חרבות עולם מוסדי דור ודור תקומם וקרא לה גדר פרץ משבב נתיבות לשבת.

זכריה ז, 1-3

ויהי בשנת ארבע לדריוש המלך היה דבר יהוה אל זכריה בארבעה לחדש התשעי בכסלו. וישלח בית אל שר אצר ורגם מלך ואנשיו לחלות את פני יהוה. לאמר אל הכהנים אשר לבית יהוה צבאות ואל הנביאים לאמר האבכה בחדש החמשי הנזר כאשר עשיתי זה כמה שנים.

זכריה ז, 4-6

ויהי דבר יהוה צבאות אלי לאמר. אמר אל כל עם הארץ ואל הכהנים לאמר כי צמתם וספוד בחמישי ובשביעי וזה שבעים שנה הצום צמתני אני. וכי תאכלו וכי תשתו הלוא אתם האכלים ואתם השתים.

זכריה ז, 7-14

הלוא את הדברים אשר קרא יהוה ביד הנביאים הראשנים בהיות ירושלם ישבת ושלוח ועריה סביבתיה והנגב והשפלה ישב. ויהי דבר יהוה אל זכריה לאמר. כה אמר יהוה צבאות לאמר משפט אמת שפטו וחסד ורחמים עשו איש את אחיו. ואלמנה ויתום גר ועני אל תעשקו ורעת איש אחיו אל תחשבו בלבבכם. וימאנו להקשיב ויתנו כתף סדרת ואזניהם הכבידו משמוע. ולבם שמו שמיר משמוע את התורה ואת הדברים אשר שלח יהוה צבאות ברוחו ביד הנביאים הראשנים ויהי קצף גדול מאת יהוה צבאות. ויהי כאשר קרא ולא שמעו כן יקראו ולא אשמע אמר יהוה צבאות. ואסערם על כל הגוים אשר לא ידעום והארץ נשמה אחריהם מעבר ומשב וישימו ארץ חמדה לשמה.

זכריה ח, 14-18

כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת כֹּאֲשֶׁר זָמַמְתִּי לְהַרְעֵ לָכֶם בְּהַקְצִיף אֲבַתִּיכֶם אֹתִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְלֹא נִחַמְתִּי. כִּן שָׁבַתִּי זָמַמְתִּי בַיָּמִים הָאֵלֶּה לְהִיטִיב אֶת יְרוּשָׁלַם וְאֶת בַּיִת יְהוּדָה אֶל תִּירָאוּ. אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ דַבְּרוּ אִמֶּת אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ אִמֶּת וּמִשְׁפַּט שְׁלוֹם שְׁפֹטוּ בְּשַׁעְרֵיכֶם. וְאִישׁ אֶת רֵעֵהוּ אֶל תַּחֲשְׁבוּ בַלְבַבְכֶם וּשְׁבַעַת שִׁקָּר אֶל תֵּאָהָבוּ כִּי אֶת כָּל אֱלֹהֵי אֲשֶׁר שָׁנֵאתִי נֹאֵם יְהוָה. וַיְהִי דְבַר יְהוָה צְבָאוֹת אֵלַי לֵאמֹר. כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבַיִת יְהוּדָה לְשֹׁשׁוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמַעֲדִים טוֹבִים וְהָאֶמֶת וְהַשְּׁלוֹם אֶהָבוּ.